

О.П. ПОДРА, аспірант, ХНУ, Хмельницький

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ КЛЮЧОВИХ КРИТЕРІЇВ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено людський потенціал як основний ресурс економіки знань та чинник економічного розвитку. Проаналізовано зарубіжний досвід оцінки сучасного розвитку людського потенціалу, визначено особливості його стану в Україні.

This article represents human potential as basic recourse of a knowledge-based economy and a factor of economic development. We have analyzed foreign experience of present development human potential estimation, determined features of it development in Ukraine.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, менеджмент, людським потенціалом, парадигма.

Вступ. Сучасний соціально-економічний розвиток держави визначається основним ресурсом суспільства – людським потенціалом, з його індивідуальними цінностями, знаннями, відповідною кваліфікацією та надбаннями є основою забезпечення розширеного відтворення капіталу, розвитку сучасного ринку праці та найбільш важливою умовою становлення постіндустріальної економіки. Гостра конкуренція та глобалізація вимагають глибоких та різносторонніх знань, спричиняють виникнення сучасної парадигми розвитку людського потенціалу, яка висуває нові вимоги на ринку праці, характеризується необхідністю наявності у працівника високого професіоналізму, здатності розвиватись, самовдосконалюватись, творчо підходити до виконання поставлених завдань, постійно вчитися і конкурувати в мінливих умовах ринку, вміти працювати в соціумі.

Постановка завдання. Суперечливими залишаються питання становлення сучасної парадигми розвитку людського потенціалу, виникнення та задоволення нових вимог до працівника. Актуальною стає розробка шляхів підвищення людського потенціалу України з врахуванням зарубіжного досвіду розвинутих країн.

Сучасна парадигма підвищення розвитку людського потенціалу привертає до себе все більше уваги. Однак, людський потенціал оцінюється не лише кількісними, але і якісними показниками і не лише суб'єктивно, але й об'єктивно. На нашу думку, встановлення величини вимірювання розвитку людського потенціалу України неможливе без аналізу зарубіжного досвіду розвинених країн. Підвищення розвитку і ефективності використання

людського потенціалу в умовах постіндустріального суспільства передбачає пошук нової моделі на основі аналізу зарубіжного досвіду розвинених країн і забезпечення заходів, які б сприяли вирішенню цієї проблеми.

Методологія. Дослідженню розвитку людського потенціалу присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних вчених. Проблеми розвитку людського потенціалу досліджено в роботах Г.Беккера, Дж.Кларка, А.Маршала, Д.Рікардо, П.Самуельсона, А.Сміта, Л.Туроу, Т.Шульца, Й.Шумпетера, В.Іноземцева, С.Дятлова та інших економістів.

Серед вітчизняних авторів слід відзначити роботи С.Архієреєва, Д.Богині, О.Власюка, В.Геєця, О.Грішньої, М.Долішнього, Г.Євтушенка, В.Куценка, І.Лукінова, С.Мочерного, А.Покритана, С.Тютюнникової, Л.Шевчук та інших.

Незважаючи на глибоке опрацювання, наявна наукова проблема залишається актуальною у зв'язку із встановленням та розвитком постіндустріального суспільства в окремих країнах, а визначальною детермінантою такого розвитку виступає людина з індивідуальними здібностями та знаннями, які мають ключовий вплив на розвиток індивіда та суспільства в цілому.

Результати дослідження. Термін «людський потенціал» ввійшов у наукову термінологію разом з концепцією людського розвитку на початку 90-х років ХХ ст., дана категорія охоплює такі риси людини, як потреби, інтереси, рівень життя, рівень здоров'я, загальні та професійні знання, кваліфікацію, мотивацію діяльності, відношення до праці, ініціативність та підприємливість, способи поведінки. Людський потенціал є найбільш загальним терміном, що характеризує інтелектуальний ресурс суспільства. Він стосується всіх верств населення, спроможних до економічно активної діяльності, охоплює такі аспекти, як можливості розвитку людського потенціалу, економічної і соціальної діяльності, соціальної взаємодії і взаєморозуміння. Саме тому категорія «людський потенціал» характеризує відносини стосовно його самореалізації як у трудовому процесі, так і за його межами. ПРООН розглядає розвиток людського потенціалу як розширення можливостей вибору людини у сфері формування людського потенціалу і у сфері його використання. Значення набувають організаторські, комунікативні здібності людини, її економічне, креативне мислення, самостійне збагачення знань, через самоосвіту, досвід, самовдосконалення, професійну діяльність, моральність та культуру.

Якісні та кількісні характеристики людського потенціалу впливають на

економічне зростання і розглядаються як найбільш цінні ресурси суспільства, а інвестиції в людський потенціал прийнято вважати умовою зростання ефективності його використання, перетворення на капітал, ефективності ринкової форми економічного зв'язку. Таким чином, людський розвиток має вирішальний вплив на економічний розвиток держави, а для вимірювання якості людського потенціалу у світовій практиці застосовується Індекс людського розвитку (ІЛР).

Індекс людського розвитку - це зведений показник розвитку людського потенціалу, який характеризує середній рівень досягнень даної країни за двома найважливішим аспектами розвитку людського потенціалу: тривалість життя та освіта.

На сьогодні існує методика розрахунку індексу людського потенціалу (ІЛП), яка поєднує наступні три показники:

- 1) валовий внутрішній продукт на душу населення;
- 2) грамотність населення;
- 3) очікувана тривалість життя.

Однак індекс людського потенціалу, розрахований за трьома вище перерахованими показниками, не надає повної уяви людського прогресу. Тому необхідно використовувати інші показники розвитку людського потенціалу для того, щоб аналізувати та прогнозувати розвиток того чи іншого регіону [1].

Щорічно ПРООН публікує Доклади про розвиток людини, в яких міститься перелік 177 держав, різні показники їх розвитку, індекси людського потенціалу та рейтинги країн. Серед таких показників можна перерахувати наступні:

- очікувана тривалість життя при народженні;
- рівень грамотності дорослого населення;
- кількість дітей, закінчивши 5 класів;
- ВВП на душу населення;
- коефіцієнт дитячої смертності;
- зареєстрований рівень материнської смертності;
- витрати на освіту;
- користувачі системи Інтернет;
- магістральні телефонні лінії;
- середньорічне відхилення індексу споживчих цін;
- рівень економічної активності жінок;
- зайнятість населення за галузями економіки (сільське господарство,

промисловість, сфера послуг);

- індекс бідності населення;
- витрати на охорону здоров'я;
- кількість населення, проживаючих за межею бідності[1].

Вибір даних показників не випадковий, оскільки трудовий потенціал суспільства збільшується за рахунок скорочення захворюваності і травматизму, що приводить до збільшення чисельності робочої сили і розширення масштабів трудової діяльності. Рівень освіти характеризує накопичений освітній, трудовий, науковий, інтелектуальний і творчий потенціал, утворюючи фундацію сукупних знань і умінь — духовне багатство суспільства. Накопичений людський капітал держави є одним з чинників, які визначають рівень розвитку країни в процесі міжнародної інтеграції.

Показник ВВП впливає на всі інші показники, тому що саме від його значення залежить рівень життя людини, добробут нації, що, в свою чергу, обумовлює і тривалість життя, і рівень освіти. Тому державна політика повинна спрямовуватися на підвищення ВВП на душу населення. Як це не прикро, але ВВП України складає 14,5 % від ВВП Норвегії. Позитивним є те, що Україна має досить високий показник рівня освіти (0,95) [2].

В Україні зрушення відбуваються дуже повільними темпами. Якщо за даними Держкомстату України у 1995 р. Україна посідала 85 місце (з 174 країн), то у 2000 р. вона піднялася на 80 місце (серед 173 країн), а у 2003 р. — на 78 місце (серед 177 країн). Україна за показником індексу людського розвитку в 2007 році покращила позиції і зайняла 76-е місце серед 177 країн світу. Згідно з докладом ПРООН про розвиток людини, до першої п'ятірки країн увійшли Ісландія, Норвегія, Австралія, Канада і Ірландія. Україна з більшості показників, на основі яких розраховується індекс людського розвитку, істотно відстає від усіх країн Євросоюзу, зокрема, від найближчих своїх сусідів: Угорщини (займає 36-е місце), Польщі (37-е місце), Словаччини (42-е місце), Болгарії (53-е місце) і Румунії (60-е місце), а також від Росії (67-е місце) та Білорусі (64-е місце). Нижче наведена таблиця характеристики складових індексу людського розвитку України (табл. 1) [2].

Країни - члени ООН, для яких щорічно розраховується індекс розвитку людського потенціалу, поділяють на три групи:

1. країни з високим рівнем людського розвитку ($IЛР > 0,800$);
2. середнім ($0,500 < IЛР < 0,799$);
3. низьким ($IЛР < 0,499$).

Можна зробити висновок, що Україна має високий показник індексу

освіти. Це свідчить про те, що освіта в Україні є перспективною галуззю, а для того щоб зберегти теперішній рівень розвитку і одночасно забезпечити можливість його підвищення, потрібні зусилля держави та кожного громадянина.

Таблиця 1 – Індекс людського розвитку та його складові в Україні у 2004 - 2007 рр.

Показники	2004	2005	2006	2007
Загальний ІЛР	0,740	0,777	0,766	0,791
Тривалість життя, років	67,9	69,5	66,1	68,2
Освіченість дорослих, %	98,8	99,6	99,4	99,7
ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), дол. США	3429	4870	5491	6914
Індекс тривалості життя	0,715	0,742	0,685	0,717
Індекс освіти	0,916	0,944	0,949	0,953
Індекс ВВП на душу населення за ПКС	0,590	0,649	0,669	0,704
Місце	80/173	70/177	78/177	76/177

Лідером за загальним ІЛР вже декілька років є Норвегія. Країни ЄС лідирують за усіма компонентами індексу, особливо за показником середньодушового ВВП.

Досліджуючи людський потенціал Західної Європи, необхідно відмітити, що це регіон з кваліфікованою й грамотною робочою силою, з високим рівнем промислового розвитку, та сучасними основними фондами. В цьому дослідженні під Західною Європою ми розуміємо країни Європейського Союзу, як об'єднання різних субкультур, орієнтованих на корпоративізм. Важливий вплив на розвиток людського потенціалу регіону має розмір ВВП на душу населення, який впливає на всі інші показники та свідчить про високий життєвий рівень. Країни ЄС мають високий військовий потенціал, широкі транснаціональні інтереси та виробляють майже чверть світового валового внутрішнього продукту.

Важливе значення для розвитку людського потенціалу має також формування європейської безперервної системи освіти. Молодь європейських країн стає дедалі освіченішою. За даними Євростату, біля 23% населення країн Союзу на сучасний момент отримує стаціонарну освіту – показник, який майже дорівнює відповідному показнику Японії. Найбільш висока частка молоді (до 25 років), яка отримує повний курс освіти у Німеччині, Швеції та Франції (біля 83%), в решті країн Євросоюзу показник складає від 70 до 77% [3].

Отже, незважаючи на певні розбіжності в національних інтересах, країни ЄС тісно співпрацюють на користь нової загальноєвропейської системи,

невпинно підвищуючи людський потенціал.

Висновки. Таким чином, сучасна парадигма підвищення розвитку людського потенціалу має ряд особливостей, що її визначають. В значній мірі людський потенціал залежить від соціально-економічного розвитку окремої країни, який визначається рівнем ВВП на душу населення і впливає на суміжні показники, які характеризують рівень розвитку людського потенціалу. Проаналізувавши досвід країн ЄС, можна зробити висновок, що рівень людського потенціалу цих країн є досить високим завдяки формуванню постіндустріального суспільства, розвитку науки, впровадженню нових технологій, розширенню та ефективності виробництва, наявності безперервної системи освіти, перекваліфікації, самоосвіти. Країни ЄС за рівнем економічного розвитку значно перевищують Україну, зокрема за рівнем ВВП, а отже і за рівнем ІЛР, тому зусилля держави повинні бути спрямовані на підвищення людського потенціалу, який є вирішальним ресурсом економічного зростання. Постійне підвищення людського потенціалу та якості життя є визначальним чинником зміцнення конкурентоспроможності держави, економічного зростання, стимулювання ділової активності, залуження вітчизняних та зарубіжних капіталів у продуктивний сектор економіки.

Список літератури: 1. Прушківська Е. Походження, сутність та розвиток людського капіталу в умовах сучасних ринкових перетворень / Е.Прушківська, А.Переверзєва // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №1(79). - С. 196-201. 2. Human Development Report Ukraine 2008. // Human Development and Ukraine's European Choice. Ukraine, May 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europeandcis.undp.org/home/show/EB76650C-F203-1EE9-B7777CE4F773BEA7> (дата звернення 20.02.2010) 3. Education and training. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> (дата звернення 25.02.2010) 4. Бутко М. Інституційні складові використання людського потенціалу в трансформаційний період України / М.Бутко, С.Задорожна // Регіональна економіка. - 2007. -№2 - С.38-39.

Подано до редакції 05.03.2010